

nim procesima i pitanjima. Autori u svojim istraživanjima široko koriste novije metode historijskih istraživanja, uključujući interdisciplinarni pristup. U zaključku ovog Zbornika navodi se da su u savremenim uslovima Rusija i njen vanjskopolitički resor ponovno suočeni s globalnim izazovima: “И образованные, высококвалифицированные и опытные российские дипломаты по-прежнему на своем посту”. Kompetentnost je “suštinski kvalitet

diplomate” – riječi su čuvenog šefa sovjetskog Ministarstva vanjskih poslova Andreja Gromika.

Diplomatija je važna sastavnica moći, osmišljena i vješta aktivnost, sredstvo za provođenje vanjske politike koje omogućava državama da postignu svoje ciljeve. To se, potvrđuje i ovaj Zbornik, posebno odnosi na široki spektar specifičnog djelovanja Rusije i njenog dugotrajnog diplomatskog prisustva i na Balkanu.

Safet Bandžović

Almir Grabovica, *TRAGOVI GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2025, 365 str.

Među mlađim istraživačima bosanskohercegovačke historije posebno se ističe ime dr. sc. Almira Grabovice, koji je svojim istraživanjima i objavljenim knjigama privukao pažnju naučne i stručne javnosti. Njegova posljednja knjiga *TRAGOVI GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995* dokaz je koji potvrđuje da zločini u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu nisu izolovani slučajevi, već

dio detaljno planiranog i organizovanog plana zločina i genocida nad nersrpskim narodom. To se ponavljalo u svim agresorskim napadima širom Republike Bosne i Hercegovine u vidu masovnih zločina, zatvaranju i ubijanju zatočenih civila u logorima, masovnim grobnicama, uništavanju kulturne baštine i dr.

Dokazi izneseni u knjizi *TRAGOVI GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995*.

plod su višegodišnjeg istraživanja zločina u Doboju 1992–1995. godine. To nisu bili izolovani incidenti, već sastavni dio šireg organizovanog i izvršenog velikosrpskog projekta stvaranja etnički čistih prostora, što je autor dokazao u ovoj knjizi. To je i dokazano pred domaćim, regionalnim i međunarodnim sudovima, kao i pred ICTY, da su velikosrpski zločini sastavni dio organizovanog i planski provedenog velikosrpskog projekta. Presuda njemačkih sudova, posebno slučaj Nikole Jorgića, imaju izuzetnu važnost u razumijevanju i dokazivanju genocida nad Bošnjacima izvan prostora Srebrenice.

Knjiga dr. sc. Almira Grabovice *TRAGOM GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995. pored Uvoda* (str. 7–10) podijeljena je na šest poglavlja i to:

- *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločini na području Općine Doboje* (str. 11–103),
- *Rušenje i razaranje vjerskih i kulturnih objekata na području Općine Doboje* (str. 105–108),
- *Zločini genocida u Grapskoj kod Doboja* (str. 109–191),
- *Masovne grobnice u Grapskoj* (str. 193–200),
- *Odgovornost za zločine počinjene u Bosni i Hercegovini s posebnim fokusom na području Općine*

Doboje (str. 201–246) i

- *Rezultati empirijskih istraživanja* (str. 247–258).

U prvom poglavlju *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i zločini na području Općine Doboje* autor analizira proces disolucije nekadašnje države i uvod u agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Zatim se vraća na temu knjige i elaborira događaje u Doboju. Ove događaje iznosi dokumentovano i s nizom historijskih činjenica, koji pokazuju postojanje logora i drugih zatočeničkih objekata formiranih na širem području općine Doboja. Tu su i radni logori kao specifični oblici zatočenja. Ovo poglavlje ima podnaslove:

- *Disolucija Jugoslavije – uvod u agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu,*
- *Vojno-politička događanja i zločini izvršeni na području općine Doboje,*
- *Logori i zatočenički objekti općine Doboje,*
- *Centralni zatvor “Spreča” u Doboju,*
- *Vojni hangari u blizini DD “Bosanka” u Doboju,*
- *Perčin disko,*
- *“Bare” – magacini vojne ekonomije “3. maj” u mjestu Bare kod Doboja,*

- *Kasarna JNA "4. juli" u naselju Miljkovac,*
- *Sekretarijat za unutrašnje poslove,*
- *Radni logori na području Doboja,*
- *Radni logor u mjestu Majevac u Doboju,*
- *Radni logor na području Kotorškog,*
- *Radni logor na području Modriče,*
- *Radni logor na području mjesta Foča,*
- *Radni logor "Rudnik Stanari",*
- *Radni logor u mjestu Sjenina Rijeka.*

U proljeće 1992. godine na cijeloj teritoriji regije Doboja osnovani su logori i drugi zatočenički objekti u kasarnama, vojnim kompleksima, fabrikama, školama, sportskim objektima, policijskim stanicama i drugim privatnim i javnim ustanovama. Zatočenje kao zločin protiv čovječnosti podrazumijeva lišenje slobode nekog pojedinca u sklopu sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. To je bio klasičan primjer na području općine Dboj.

Sve te logore i zatočeničke objekte uspostavila je i kontrolisala tzv. VRS, civilne vlasti i srpska policija. Uslovi u logorima i zatočeničkim objektima bili su izuzetno teški. Bilo je prisutno svakodnevno premlaćivanje i drža-

nje u nečovječnim uslovima, silovanja žena, dešavala su se mnoga ubistva i dr.

Podaci o navedenim logorima, pored istraživanja, korišteni su i iz *"Dokumenata o logorima u Doboju koji je korišten u istragama MKSJ"*, što tekstu daje historijski dokazane činjenice.

U periodu od aprila 1992. do kraja 1995. godine na prostorima općine Dboj Haški tribunal utvrdio je da je ubijeno ili nestalo najmanje 1.326 osoba. Pored zločina genocida u Grapskoj autor navodi iz istih dokumenata da je tokom 1992. godine ubijeno ili nestalo preko 639 osoba. Svi ti zločini na prostoru općine Dboj imaju elemente genocida.

Drugo poglavlje knjige *Rušenje i razaranje vjerskih i kulturnih objekata na području Općine Dboj* posvećeno je stručnoj analizi rušenja vjerskih i kulturno-historijskih objekata, kao i infrastrukture nesrpskog stanovništva na navedenoj općini. Planski i organizovano agresor je destrukcijom, ideologijom i politikom nastojao izbrisati svaki trag egzistiranja nesrpskog naroda. Prema izvještaju Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Republike Bosne i Hercegovine, tokom agresije na

prostoru općine Doboj opljačkano je, srušeno i razoreno 29 islamskih i katoličkih objekata.

Treće poglavlje *Zločini genocida u Grapskoj kod Doboja* autor stručnom analizom elaborira zločin nad Bošnjacima Doboja kroz primjer studije slučaja dobojskog naselja Grapska.

Navedeno poglavlje podijeljeno je na podnaslove:

- *Pripreme napada na Grapsku,*
- *Zločini nad civilnim stanovništvom Grapske u maju i junu 1992.,*
- *Ubijeni Grapčani tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992–1995.,*
- *Bošnjaci Grapske u logorima i zatočeničkim objektima širom Republike Bosne i Hercegovine.*

Grapska je mjesto udaljeno šest kilometara od Doboja, na regionalnom putu Doboj – Modriča, na desnoj obali rijeke Bosne. Grapska je bila razvijeno mjesto s infrastrukturom kojoj bi mogla pozavidjeti i druga mjesta. Kako je Grapska bila na važnom koridoru, jedino bošnjačko mjesto iz Posavine prema Doboju i Ozrenu, tako je postojao plan da se taj put očisti od nesrpskog stanovništva. To je i urađeno i provedeno. Nakon okupacije Doboja 3. maja 1992. godine

na red je došla Grapska. Građanima Grapske 10. maja 1992. godine dat je ultimatum da do 11 sati predaju oružje, koje nisu imali, sa zastrašujućom prijetnjom da će ih napasti i gađati svim raspoloživim sredstvima.

Kako se stanovništvo nije odazvalo, Grapska je gađana iz tenkova, protivavionskih raketa, minobacača i drugog oružja, tako da je većina kuća razorena i zapaljena. U sumrak istog dana agresorska vojska i paravojne trupe izvukle su preostalo stanovništvo iz njihovih kuća i podruma. U dugoj koloni krenuli su pješke prema Kostajnici. U Domu kulture u Kostajnici žene, djeca starci i invalidi odvezeni su i pušteni. Preostalo radno sposobno stanovništvo odvedeno je u logore, gdje su bili izloženi mučenjima i raznim vrstama zlostavljanja koji su bili opasni po život. Te činjenice utvrdio je i Viši regionalni sud u Düsseldorfu, IV – 26/96 2 StE 8/96, Generalno savezno tužilaštvo u presudi Nikoli Jorgiću.

Svirepi zločini nad stanovništvom Grapske i njihovo dugogodišnje zatvaranje u logore i zatočeničke objekte autor Grabovica je opisao i dokazao brojnim historijskim izvorima, kao i dokazima sa suđenja zločincima koji su to izvršili. Zločinci su uglavnom

komšije i ljudi koji su dobro poznavali svoje komšije koje su svirepo ubijali. Dio posmrtnih ostataka sahranjen je u masovnim grobnicama, koje su više puta premještane. Jedan dio ubijenih pronađen je, a dio svirepo ubijenih civila još nikad nije pronađen i identifikovan. Autor navodi podatke o ubijenim civilima iz Grapske u periodu Agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992–1995.

U četvrtom poglavlju *Masovne grobnice* autor prezentuje podatke o masovnim grobnicama koje su do sada pronađene, što uključuje identifikaciju posmrtnih ostataka. Masovne grobnice – masovni zločini jedan su od dokaza o zločinu genocida. U prvoj masovnoj grobnici u Grapskoj pronađena su 34 posmrtna ostatka civila, a u drugoj 25. Ostali odvedeni i ubijeni Grapčani još nisu pronađeni.

Neki od izvršilaca zločina navedeni su u knjizi *TRAGOVI GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995*. Oblici zločina presuđeni sudskom praksom su: pojedinačna i masovna ubistva, silovanje i seksualno zlostavljanje, prisilni nestanci, živi štit i dr.

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju za zločine, između ostalih, izvršene na području općine Doboje podigao je optužnice protiv:

Biljane Plavšić, Slobodana Miloševića, Jovice Stanišića, Franka Simatovića, Miće Stanišića, Stojana Župljanića i Momčila Krajišnika.

Jednog od zločinaca na području Doboja uhapsio je njemački sud. Radi se o zločincu Nikoli Jorgiću zvanom "Jorga". Prilikom zadnjeg ulaska u Njemačku 16. decembra 1995. godine uhapšen je od strane njemačkog pravosuđa, pošto je bio osuđen za genocid. Nikola Jorgić optužen je za genocid u jedanaest slučajeva, zatim na četverostruku doživotnu zatvorsku kaznu i osam kazni u trajanju od sedam do devet godina zatvora. Takve kazne objedinjene su u doživotnu zatvorsku kaznu za zločine počinjene na dobojskoj regiji. Vrhovni sud u Düsseldorfu u presudi izrečenoj 26. septembra 1997. godine zaključio je da zločin u Doboju predstavlja **čin genocida**.

Sud Bosne i Hercegovine za zločine na području Doboja podigao je optužnice i osudio sljedeće ratne zločince: Marković Miodrag, Ninković Milan, Paravac Borislav, Bjelošević Andrija, Savić Milan (Ninković Milan i dr.), Kujundžić Predrag, Karagić Predrag.

Okružni sudovi u Bosni i Hercegovini, Doboje, podigli su optužnice

protiv sljedećih osoba: Vojislav Breštovac, Branislav Ninković, Staniša Miljkanović, Milovan Peulić i Miladin Stević.

Apelacioni sud u Beogradu podigao je optužnice protiv Nebojše Stojanovića.

Sve optužnice i presude navedene su u ovoj veoma značajnoj knjizi, što potvrđuje činjenicu da se na prostoru dobojske regije desio nepresuđeni genocid i otvorena agresija susjeda na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

U šestom poglavlju knjige *Rezultati empirijskih istraživanja* predstavljeni su rezultati empirijskih i naučnih istraživanja na temelju analize i obrade historijski relevantno pribavljene građe i podataka.

U *Zaključku* knjige autor u dokazima iznesenim u njoj dokazuje i potvrđuje da zločini na području Grapske i šire regije Doboja 1992–1995. godine nisu bili izolovani incidenti. To je bio dio šireg planiranog, organizovanog i izvršenog plana velikosrpskog projekta agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad primarno bošnjačkim stanovništvom.

Knjiga dr. sc. Almira Grabovice *TRAGOVI GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995.* istraživački je dokumenat, doprinos istini i pravdi i očuva-

nju kolektivnog pamćenja da se zločini nikada i nikome više ne ponove.

Recenzenti knjige dr. sc. Almira Grabovice *TRAGOVI GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995.* su: dr. sc. Muamer Džananović, dr. sc. Hikmet Karčić i mr. Mustafa Dedović, a urednik prof. dr. Ermin Kuka.

Svako poglavlje ove vrijedne naučne knjige moglo bi biti posebna knjiga. Činjenice u njoj dokaz su da se istina i pravda ne može sakriti i zaboraviti, a zločinci ne mogu izbjeći pravdi.

O vrijednosti knjige *TRAGOVI GENOCIDA GRAPSKA 1992–1995.* govore i 383 citata iz izvora, literature, radova, periodike, internet-izvora koji su u njoj navedeni. U knjizi se nalazi i spisak logoraša iz Grapske i faksimili brojnih dokumenata, sudskih presuda, pisama logoraša, fotografija, kopije tekstova u domaćoj i stranoj štampi i dr. Popis izvora i literature pomoći će budućim istraživačima da lakše dođu do podataka prilikom istraživanja navedene teme kako bi je koristili u pisanju stručnih i naučnih radova, zbog čega je preporučujem stručnoj i naučnoj javnosti kako u Bosni i Hercegovini tako i šire.

Hadžija Hadžiabdić

OSVRT

